

IX. CİLT 2. SAYI OLARAK GÖZÜKEN GERÇEKTE VIII. CİLT 2. SAYIDIR
Cilt: IX Nisan 1932 Sayı: 2

DARÜLFÜNUN EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI

FELSEFE, İÇTİMAİYAT, TARİH,
COĞRAFYA, EDEBİYAT

İKİ AYDA BİR NEŞROLUNUR

BU SAYIDA:

MAKALELER	Sahife
Goethe: Yusuf Şerif B.	3-11
Faust'un Felsefesi: Dr. Orhan Sadeddin B.	12-20
Osmanlı devrinde Rafizîlik ve Bektaşîlik: Ahmet Refik B.	21-59
Pedagoji sistemleri: İsmail Hakkı B.	60-79
Auguste Comte'un Felsefesi: Halil Nimetullah B.	80-96

— İSTANBUL —
MATBAACILIK VE NEŞRİYAT
TÜRK ANONİM ŞİRKETİ
— 1932 —

Faust'un Felsefesi [*]

Size burada, Goethenin vefatının ve Faust'un tamamının (tabediler) beşeriyete hediye edilmişinin yüzüncü yılında, bu eserin cihan edebiyatının zirvelerinden birini ve belki de en mümtazını temsil ettiğinden bahsedecek değilim. Faust'un kıymeti hakkında ne düşünülürse düşünülün, hiç şüphe götürmeyecek bir surette diyebilirim ki, şiiri derin tefekkürle bunun gibi birleştiren, beşerî hayatın manasına bu kadar güzel bir şekil ve symbol veren bir diğer eser daha vücut bulmamıştır. Faustta, Schillerin Goetheye yazdığı gibi, felsefe şiir ile birleşiyor: poésie bir taraftan fikir ile zenginleşirken diğer taraftan tefekkürün mücerret mefhumlarla ifadeden âciz kaldığı derin sezîşleri şiirin yardımıyla vasıl olunamadık derinliklere kadar nüfuz ediyor. Tefekkür, bu mes'ut yardımın himayesile kâh bir symbol, kâh bir hads, kâh bir istiğraka inkilâp ederek manasını anlatmağa muktedir olabiliyor. Bundan dolayı Faust'u bir düstür, formüle içine sıkıştırmak ve allégorique'dır deyip geçmek doğru olamaz. Ve yine bundan dolayı Faust'ta taazzi etmiş sistemli bir felsefe aramak beyhudedir; çünkü hayatın canlılığı katı kalıplara sığmaz. Hakikate en fazla yaklaşılarak denebilir ki, Faust, hayatın manasını, kıymetini araştırıp «daimî fikirlere» kalpetmeğe cehteden bir dâhinin destanidir. Bu destan insanın hayatında her gün tekerrür eden bin bir «beşerî, hasseten beşerî» hakikatleri gözümüzün önünde canlandırıyor; ve bunları bizi rencide etmeyecek bir tarzda symbol'lere büyürerek bir ayna gibi yüzümüze tutuyor. Velhasıl bazan hakikatler bütün çıplaklığı, bazan da symbol'lere bürünerek karşımıza çıkıyor.

***

Faust yeni zamanın başında, Luther'in muasırı olarak, köylünün ve basit halkın taassup ve hurafe iptilâsından bol bol istifade ederek yaşamış bir şahıstır. Faustun şeytan ile ittifak ettiğine ve sihirden anladığına dair çok çabuk rivayet etrafı istilâ etmiş ve 1587 den kalma bir kitap dahi «İsmi çıkmış sihirbaz ve simyacı doktor Johann Faust'un hikâyesi» namile Frankufurttan basılmıştır. Bu kitap pek çabuk rağbete mazhar olup kısa bir zamanda İnkiltereye kadar nüfuz ederek İngiliz edibi Marlowe tarafından «The tragical history of Doctor Faustus» namile bir dramın mevzuu ittihaz edilmiştir. Faust mevzuu bir defa dram şeklini aldıktan sonra Almanyada kukla oyunu şeklinde taammüm ediyor. Goethe daha çocukluğunda Faust hikâyesini bir taraftan tiyatro tarzında kukla oyunu olarak ve diğer taraftan halk kitabından öğreniyor. Lessing mevzuun

[*] Darülfünunda Goethe ihtifali münasebetile verilen konferans.

ehemmiyetine işaret ederken Goetheden maada iki Sturm ve Drang mümessili de Faust mevzuu ile uğraşıyorlar. Hattâ Goetheden sonra 70 den fazla edip ve şair bu mevzula meşğul oluyor ve bunlardan biri Faust «beriyetin müşterek malıdır» diyor.

***

Goethenin hayatının bazı inkitalarla altmış senesini işgal eden Faust'u ne nisbette halk hikâyesine tabidir ve Goethe buna neler katmıştır? Edebiyat tarihçisini alâkadar eden bu cihetleri mevzuubahs etmeyeceğiz. Bizi burada alâkadar eden, Faust'un mevzuu dolayısıyla tecelli eden hayat, yaşama felsefesidir. Bunu da gösterebilmek için tragédie'nin seyrini takip etmekle Faust'un felsefesini bir dereceye kadar tahriften kurtarabileceğimize kaniim.

Semada cereyan eden prologue da şeytan (Mephisto) Rabba arzı tazimat ederken:

*Von Sonn'und Welten weiss ich nichts zu sagen
Ich sehe nur, wiesich die Menschen plagen.
Der kleine Gott der Welt bleibt stets von gleichem Schlag.
Und ist so wunderbar, alswie am ersten Tag.
Ein wenig besser würd'er leben..
Hättst du ihm nicht den Schein des Himmelslichts gegeben;
Er nennt Vernunft und brauchts allein,
Nur tierischer als jedes Tier zu sein.*

«Ben güneşten ve âlemlerden bahsedemem, ben yalnız; insanların nasıl yıprandıklarını görüyorum. Dünyanın küçük allahı ilk gündemberi daima aynı garabettedir. Ey rabbim eğer ona semavi nurun zevahirini vermemiş olsaydın biraz daha iyice yaşardı; o buna akıl diyor ve her hayvandan daha hayvan olmağa kullanıyor.»

diyor. Rap: Faust'u tanıyormusun? Mephisto: doktoromu? Rap: kulumu

Mephisto: *Fürwahr! er dient euch auf besondere Weise.*

.....
.....

«Hakikaten o size garip bir tarzda hizmet ediyor. Bu çılgının ne yediği ve ne içtiği dünyevi değildir. İçindeki kaynaşma onu uzaklara sürüyor. Çılgınlığını da yarı meş'ur bir halde biliyor. Semadan en güzel yıldızları, arzdan da en şiddetli hazzı talp ediyor, bütün yakınlık bütün uzaklık derinden harekete gelen ruhunu tatmin etmiyor.»

Rap: *Wenn er mir jetzt auch nur verworren dient,
So werd' ich ihn bald in die Klarheit führen.*

«O şimdi bana ancak müphem hizmet ediyorsa da; yakında onu vuzuha isal edeceğim.»

Mephisto: *Was wettet Ihr ? den sollt Ihr noch verlieren
Wenn Ihr mir die Erlaubnis gebt
Ihn meine Strasse sacht zu führen!*

« Nesine bahsedersiniz? Eğer onu yolumca sevk etmeğe müsaade ederseniz bahsi gaip edeceksiniz.»

Rap: Dünyada yaşadığı müddetçe sana memnu olmasın. İnsan ceht ettiği müddetçe yanılmağa mahkûmdur.

Nun gut, es sei dir überlassen!

.....
*Ein guter Mensch, in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.*

«Pekâlâ, istediğini yap! Bu ruhu aslı membaından çek ve ele geçirebilirsen kendi yoluna doğru çek, fakat nihayet itiraf etmeğe mecbur kalacaksın ki: İyi bir insan müphem cehdinde doğru yolun şuurunu taşır.»

Mephistonun sevindiğini ve muzafferiyetinin evvelden duyulan zevkile keyiflendiğini ifade eden sözlerinden sonra Rap Mephistoya çekinmemesini ve ondan hiç bir zaman nefret etmediğini söylüyor: çünkü insanın faaliyeti pek çabuk gevşer ve hemen mutlak bir istirahatete inkılâp etmek ister. Onu tenbih edip faaliyete getirmek için şeytanın müessir olması lâzımdır. Demek oluyor ki şeytan acı istihzası ve soğuk alaylarla hayatın faaliyetini idame ettirecek ve ölüm hiçlik demek olan mutlak bir sükûnete mâni olacak menfi bir kuvvettir. Böylece onun da beşerî hayatta yeri olduğu ve olması lâzım geldiği anlaşılıyor. Mephisto Raptan müsaade aldıktan sonra hemen faaliyete geçmeğe hazırdır: artık haile başlayabilir!

Birinci kısmın ilk perdesi açılınca doktor Faustun, simyacıların kullandıkları bir çok garip alet ve edevatla dolu gotique tarzında dar bir odada kitaplar yığını arasındaki masasının başında sükûnsüzlük içinde oturduğu ve içi içine sığmayarak kendi kendine konuştuğu görülür.

Faust: «Heyhat! Felsefe, hukuk, tababet, maatteessüf hatta ilâhiyat! Bunların hepsini büyük bir ceht ile tahsil ettim; ve şimdi ben, zavallı divane.. Ancak eskisi kadar akıl ve hikmet sahibiyim... Hatta âlim ve üstat ünvanlarını taşıyorum ve on senedenberi şurada burada, aşağı yukarı şakirtlerimi oynatıyorum, ve görüyorum ki biz insanlar hiç bir şey bilmiyoruz. İşte bu kalbimi cayır cayır yakıyor. Vakîâ ben bütün âlim, üstat, muharrir, rahip herzegülâlerinden daha ziyade biliyorum; hiç bir şek ve şüpheden muazzap değilim, ne cehennemden ne de şeytandan korkarım-bunun için her türlü sururdan da mahrumum; doğru bir şey bilmek ve onları insanlara isal edecek surette öğretmek iddiasında değilim. Bundan başka ne mülküm, ne param, ne de şeref ve itibarım var... Bir köpek bile bu şekilde yaşamağa razı değildir! Bundan dolayı sihire vakfı vücüt ettim, ta ki ruhun kuvvetile ve ağziyle bana bazı esrar faş olsun. Ve artık bilmediğimi tuzlu terler dökerek söylemek mecburiyetinde kalmaya-

yım! Ta ki kâinatı hariminden kavrayan şeyi tanıyayım ve bütün yaratıcı kuvvetleri ve rüşeymleri göreyim ve artık kelimelerle oynamayayım....»

İşte ilmin her kısmıyla uğraşmış olan Faust, ilimde aradığı hakikat yerine bir sürü lâf, asıl canlı hakikat yerine mevzuu tahlille parçaladık-tan sonra parçalarını bir külden tevhit edemeyen mefhumlar buluyor. Bu canlı hakikatı hariminden nasıl kavramalı? Bu esnada gözü Michel de Notre Dame'in ilmi nücuma dair kitabına ilişiyor ve kitabı açıyor. Marko-kosmos'un işareti onu teskin eder gibi oluyorsa da bu namütenahiliğe vus-lun imkânsızlığını duyuyor ve canı sıkılarak kitabın sahifelerini çeviriyor ve burada «arzın ruhunun» işaretini görünce «bu remiz bana nasıl baş-ka türlü tesir ediyor; ey arzın ruhu sen bana daha yakınsın» kuvvetleri-min arttığını duyuyorum, dünyanın zevklerine ve acılarına tahammül edebilmek için kendimde cesaret buluyorum, diyerek «arzın ruhunu» cezbediyor. Fakat ruh Faustun karşısında alevler içinde tecelli edince Faust onun azametine tahammül edemiyor ve ruhtan «sen bana değil, kav-rayabildiğin ruha müşabihsin!» sözlerini işidince yığılıyor. Faust artık tamamen nevmittir. Bu son tecrübe de muvaffakiyetle neticelenemedik-ten sonra ümitsizlik içinde intihara kalkıyor. Tam zehir kadehini ağzına götüreceği esnada, etraf aydınlanmağa başlamış olduğundan, Pâque yortu-sunu ihbar eden çanlar ve şarkılar kulağına geliyor ve gençliğinin hatıraları canlanarak onu intihardan alıkoyuyor.

Pâque günü Faust çömezi Wagner ile birlikte halk arasında ilk baha-rın tabiatı canlandırdığını seyrederek ve halkın hürmeti ile karşılaşırken Mephisto bir köpek şeklinde peşlerine takılıyor ve Faust ile birlikte odasına giriyor. Burada Mephisto şeklini değiştiriyor ve Faustun karşısına bir mek-tepli kıyafeti ile çıkıyor: «Was steht dem Herrn zu Diensten? Efendimiz ne buyururlar?..... Faust: Sana kim derler? Mephisto: Senin gibi kelimele-ri o kadar hakir gören ve görünüşten uzaklaşarak yalnız mahiyetlerini derin-liklerini araştıran bir kimse için küçükce bir soru» diyerek Fausta kendisini tanıtıyor. Nihayet şeytanla Faustun mukavelesine şahit oluyoruz! Mephisto Fausta hoş bir hayat geçirtecek ona dünyanın zevklerini tattıracak ve Faustun tatmin edecek. Fakat Faust için bu mümkün değildir.

«Faust: Eğer meskenet döşeginde müsterih yatarsam mahvolmağa ra-zıyım. Eğer sen, müdahene ile aldatarak beni kendimden hoşnut eder ve beni zevklerin ile aldatabilirsen bu benim son günüm olsun. İşte bu bahse girişelim.

Mephisto: Âlâ.

Faust: Sözüm söz, eğer ben, geçen bir lahzeyle «Dur! Sen pek güzelsin» dersem o vakit beni zencire vurabilirsin. O vakit mahvolmağa razıyım... O vakit ölüm nakusları çalabilir, o vakit sen de hizmetinden azat olursun. Saat durabilir, yelkovan düşebilir ve artık vaktim tamam olmuştur.»

Mephisto Faust ile mukaveleyi bitirdikten sonra kendisinin bu işte ka-

zanacağına emindir. Zira Mephisto Faustu şöyle görüyor: «Beşerin en yüksek kudreti olan akıl ve ilmî hakir gör, göz boyama ve sihirbazlık işlerinde ruhulkizp seni takviye etsin. Böylece muhakkak elimdesin. Tali ona öyle bir ruh vermiştir ki onun zaptı gayri kabildir ve daima ileriler ve onun acul cehdi dehrin zevklerinin tatmadan aşar. Onu vahşi hayatın ortasından ve sathî manasızlığın arasından sürükleyeyim. O çabalasın, duraklasın, yapışsın... Doymamazlığı ve haris dudakları önünde yiyecek ve içecek uçuşsun, boş yere ateşini teskin için yalvaracaktır. Şeytana teslim olmamış olsaydı bile yine mahvolmağa mahkûm olacaktı.» Bunun için Faustu süflî hayata sürükleyecek ve onu şuuruna rağmen, bu şuurunu uyuşturarak, şuursuz manasız bir hayata alıştırmak aslı membaından ayırmağa çalışacaktır. Esasen arzın ruhundan Faust o darbeyi yedikten sonra bezgin bir hale gelmiş ve onda ancak, şeytanın derecesinde olabileceğine dair bir fikir uyanmıştı. Acul cehtinin bu muvaffakiyetsizliği Faustu şeytanın kucağına atar gibi gözüküyor. Şimdi bir de taze hayata atılmak ve hayat kaynağı aşk ile ihtiraslarını teskine koyulmak, bir de bu taraftan teşebbüs etmek zamanı gelmiştir. Bunun için Mephisto, Faustu, cadı ocağında gençleştirirken bir içki ile şehvetini tahrik ederek onu bu suretle elde etmeğe çalışıyor. Bu öyle bir yudumdur ki, artık Faust her kadını Helena zannedecektir.

Faust bu değişikliğe rağmen genede de eski tabiatını, yani acul cehtini muhafaza eden démonique mahiyeti dolayısıyla hayatın membalarile münasebattar olan Faust'tur. Faust bütün benliğinin ihtirası ve muhabbetinin alevile, saflığın ve masumiyetin timsali olan Margarete'nin üzerine, Mefistonun tertibile, sürülüyor. Faustun içinden gelen derin ve hakikî aşkıdan Gretchen'nin kendisini kurtarmasına imkân yoktur. Bu kuvvetli ve démonique aşkın kimi sararsa, kime tesadüf ederse onu alevinin kızgınlığı ile yakacağı muhakkaktır. Nitekim Faustun, bu fevkalbeşerin aşkı da Gretchen'i cazibesi içine çekiyor ve aşkına Kurban ediyor. Margarete bu aşk yüzünden anasını, asker kardeşini kaybediyor ve nihayet gayri meşru bir çocuğu dünyaya gelince cinnet getirerek çocuğunu öldürüyor. Mephisto, Fausta Margarete'nin kardeşini öldürterek oradan kaçırmak için en kuvvetli bir sebep bulmuş idi. Faust uzaktan sevgilisinin başına gelen bu felâketi duyunca, onu kurtarmak için zindana geliyor. Fakat heyhat artık vakit geçmiştir. Faustun gözü önünde Gretchen son nefesini veriyor.

***

İkinci kısmın başında, Faustu güzel bir yerde, çiçekli yeşilliklere gömülmüş, yorgunluğtan bitap, kendinden geçmiş bir halde buluruz. Etrafında periler eskiyi unutturmağa ve Faustu vicdan azabından kurtarmağa çalışırlar. Gün doğarken Faust ta yeniden kuvvet bularak «Zum höchsten Dasein immerfort zu streben» en yüksek mevcudiyete, hayata vasıl olmağa daima cehdetmek için kararın ruhunda belirmediğini duyar. Tabiatın gün doğarken tecelli eden o muhteşem anından can alan Faust güneşe bakınca gözleri kamaşır ve gözlerindeki acı ile başını çevirir. Bu esnada karşısına tesadüf eden şelâlede güneşin mütelevvin, pırıltılı akislerini görünce şu derin sözleri söyler:

*İhm sinne nach, und du begreifst genauer:
Am farbigen Abglanz haben wir das Leben.*

Bak da düşün, iyice anlayacaksın ki, hayata mütelevvin bir akis halinde malikiz.

***

Birinci kısımda Faust bilgi ile meşgul olup, istediğini burada bulamayınca türlü türlü zevklere atılmış ve bunlar da onu tatmin edememişti. İkinci kısımda Faustun, Mephistonun yardımıyla, bütün hayat sahalarını gezdiğini görüyoruz. Büyük, muhteşem muhit ve hayat (devlet idaresi), ilim ve san'at âlemi ve nihayet faal hayat!.

Faust ile Mephisto Kaiser'in sarayındalar. İdarenin bin bir müşkülâtı yüzünden vaziyet perişan; sadrazam başta olduğu halde devlet adamları boşalan hazinenin ıslahını görüşmek üzere Kaiser'in riyasetinde toplanılmasını arzu ediyorlar. Bu aralık Mephisto yeni bir fikirle ortaya atılıyor: Eski hukuka nazaran toprağın altında ne varsa Kaiser'e aittir. Binaenaleyh toprağın altında muattal duran altın defineler karşılık olmak üzere kâğıt para ihraç etmek. Bu işte bir şeytanet duyan sadrazam da nihayet rıza göstererek kâğıt para çıkıyor. Esasen karnaval zamanına tesadüf eden bu toplanma yerine Kaiser, karnaval eğlencesi tertip etmek istiyor. Mephisto hemen bu işe hazırdır. Maskeli bir alayda sarayın ve hayatın resmi geçidini temaşa ediyoruz. Hakikî hayattan başlayarak, edebiyat şiir ve buradan eski Yunan efsanesine kadar hatve behatve bütün safhalar gözümüzün önünden geçiyor. Nihayet Kaiser, Yunan âleminde güzelliğin timsali telâkki edilen Helena'yı görmek arzusunu izhar ediyor. Helena'yı göründirebilmek için analara (Mütter) kadar inmek lâzımdır. Tabiatın bu yaratıcı kuvvetlerine yaklaşabilmek şeytan için mümkün değildir, (Şeytan menfi ruh). Bu, yolu Faust yalnız başına gitmeğe mecburdur. Mephistonun verdiği bir sihirli anahtarla Faust analara gidiyor ve Helena'yı Kaiser ve maiyetinin karşısında tecessüm ettiriyor. Fakat aradığını bu saray ve bu devlet idaresinde bulamadığından, «en yüksek mevcudiyetin» burada olmadığını anlamış olduğundan, poésie'de tecelli eden bu güzelliğin timsaline, kendisine hâkim olamayacak bir surette kendisini kaptırıyor ve hemen ele geçirmek için «Wer sie erkennt, der darf sie nicht entbehren» «onu öğrenen, bilen ondan mahrum olmamalıdır» diyerek elindeki sihirli anahtardan istifade etmek istiyor. Ani bir iştiial Faustu yere seriyor ve sahneye nihayet veriyor.

***

İkinci perdede Faust eski gotique odasında yatağında serilmiş, kendinden geçmiş yatıyor. Faustun gaybubetinden sonra bir zamanki talebesi üstat olmuş hayat yapmak peşinde..... Nitekim Mephistonun yardımıyla Wagner'e şişe içinde bir insancık yapmak, Homunculus'u vücade getirmek müyesser oluyor. Homunculus, bu mücerrret düşüncenin sun'î mahlûki serilmiş yatan Faustun rüyasını okuyor ve Fausta Helena'yi bulmak ve kendisi de

tekevvün edebilmek için eski Yunan ruhlar âlemine (Klassische Walpurgisnacht) gitmek için Mephistoyu teşvik ediyor.

Klassische Walpurgisnacht da, eski âlemin efsanesine Goethe'nin son derece vukufunu ifşa eden bu kısımda, Faust Helenayı ararken, Homunculus da tekevvün etmek, hakikî hayata nail olmak istiyor, fakat bilûmum sun'iliğe mukadder olan akibete, kendi sahasını aşmak istediği anda mahvolarak uğrayor. Mephistoda, yabancı olduğu bu âlemde etrafı biraz yokladıktan sonra eski efsanenin kendisine en ziyade uyan şeklini alıyor. (Phorkyas).

***

Helena perdesinde, Faustun Helena'yı Hades'den çıkararak tekrar hayata getirmeğe muvaffak olduğuna şahit oluyoruz. Tabiat ile cemiyetin ahenğini temsil eden Helena'ya nihayet Faust kavuşuyor. Eski âlem ile kuru vustanın bu izdivacından maalesef çok kısa bir hayata malik olan Euphorion doğuyor. Bu iki âlemin birleşmesinin, synthèse'inin mahsulü biraz havalanayım deyince etrafa bir nur saçmakla beraber yere düşerek yok oluyor. Bu şiir, bu poésie bu suretle kısa bir müddet için etrafı nurlandırabiliyorsa da daimi bir hayata mazhar olamıyor, hakikate yeniden karışamıyor. Yere değer değmez yok olan Euphorion, Helena'yı da arkasından çağırıyor ve Faustun kucağında Helena'nın libasi kalıyor. Bunlar Faustun yerden yükselterek, onunla beraber bir semti meçhule doğru gidiyorlar. Ancak harici kisveye Faust nail olabiliyor. Demek «en yüksek mevcudiyetin daimliği», burada da, her ne kadar bizi kısa bir zaman için yükseltebilirse de, yine de yoktur.

***

Faust artık faal hayata geçmek arzusundadır. Mephistonun teklif ettiği bir şehirdeki zevk hayatı ona hiç bir şey vadetmez. Faust denizden toprak kazanmak, bu toprağı münbütletmek ve üstünde insan iskân etmek ve bu suretle semeredar bir faaliyet göstermek istiyor. Bunun için Faust, evvelce yanında bulunmuş olduğu Kaisere bir isyanda yardım etmek üzere tekrar yaklaşıyor. Mephistonun yardımıyla Kaiser harpte muvaffak oluyor ve Fausta mükâfat olarak istediği yeri veriyor. Faust bir kere daha idare hayatının çirkinliklerini gördükten sonra, akli tamamen bu yapacağı şeye sapsanmıştır.

Son perdede Faustun şatosu kurulmuş, faaliyet başlamış, gemileri denize çıkmış, işler istediği gibi yürüyor. Yalnız bu faaliyet hayatının da bazı kara tarafları gözükmeye başlıyor. Faustun bu hummalı faaliyeti, idylle hayatı ile kabili telif değildir. Binaenaleyh bunların ikisi çatışırsa idylle'in mahvolması zarureti var. Nitekim böyle de oluyor. Malikânesinin karşısında ağaçlar arasındaki küçük evcik Faustun bu nahoş komşuluğa dair izhar ettiği bir söz üzerine hemen idylle hayatı mahvedilince Faustun karşısına yoksuzluk, zaruret, kabahat ve endişe diye dört ruh çıkıyor. Fausta bunlardan tesir edebilecek ancak bir endişe vardır. O da nihayet Fausta:

Die Menschen sind im ganzen Leben blind:

Nun, Fauste, werde du's am Ende!

«İnsanlar hütün hayatları müddetince kördürler, ey Faust nihayet sen de ol!» diyor ve Faust kör oluyor. Fakat Faust bu uzvi körlükten müteessir değildir, bilâkis batını nurun daha kuvvetle parladığını söylüyor. Bunun üzerine balkona çıkıp da, kendi mezarını kazanların kazma kürek sadalarını işitince, bu faaliyetin bataklığı kurutmak için olduğunu zannederek diyor ki:

«Dağın eteğinde yayılan bataklık elde edilen neticeyi kâmilten kirletiyor. Mülevves su birikintisini kurutmak da en son muzafferiyet olacaktı. Bir çok milyonlara emin değil, fakat serbest, faal ikamet edilebilecek saha açıyorum. Münbit yeşil arazi... En yeni toprak üzerinde, insan ve sürü müsterihtir. Cesur ve gayretli halk kütlesi sırt boyunca yerleştirilirse derhal orasını işler. İçerideki yer cennet gibi bir ölke... Dışarda dalgalar, isterse seddin tepesine kadar çıldırsın ve zorla içeri girmek için yalasın, maşerin hamlesi açılan delikleri tıkamağa savaşı. Evet! Ben bu tarza tamamen meclubum, bu hikmetin son sözüdür: Hürriyet ve hayata lâyük olan, ancak onları her an fethedebilendir. Burada çocuk, kâhil ve ihtiyar tehlikelerle muhat hayatlarını geçirirler. Böyle bir kaynaşmayı görmek, hür bir halkla hür bir yerde olmak isterdim. Bu lahzaya dur! Sen güzelsin diyebilirim. Dünyadaki günlerimin izleri ebediyen fenayap olmaz. Böyle yüksek saadetin kablelvuku hissi ile şimdi en ulvî anımı yaşıyorum.»

Bu sözler Faustun sonunun geldiğine işarettir, çünkü o nihayet beğenecek bir an bulmuştur. «Saat duruyor, yelkovan düşüyor» artık Faustun vakti tamam olmuştur.

Fakat bahsi kim kazanmıştır? Haricen bakılacak olursa Faust kaybetmiş gibi gözükürse de, hakikat böyle değildir. Faust beşerî hayatın her cephesini yaşamış ve görmüştü. Bu cephelerden, sahalardan hiç biri mutlâk ve ebedî bir kıymet olamaz. Fakat diğer taraftan mutlâk kıymet nerede olabilir?.

*Alles Vergaengliche
İst nur ein Gleichniss*

*Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.*

(Bilûmum fanî sırf bir remizdir. Ebedî aşk bizi cezbetmektedir.)

Binaenaleyh mutlâk kıymet hiç bir münferit sahada değildir. Yalnız,

*Wer immer strebend sich bemüht,
Den können wir erlösen.*

«Daima çabalayarak cehdedeni halâs edebiliriz.» diyerek melekler Faustun lâyemut tarafını semaya kaldırırlar. Kıymet, hakikî kıymet daima ceht ile gayret etmektedir. Faust da hiç bir an ceht ile gayret etmekten fariğ olmadığı için kurtulmuş ve bundan dolayı beşerin nasıl halâsa mazhar olabileceğinin bir timsali olmuştur. «Daima çablayarak cehd eden halâs bulur.»

Dr. Orhan Sadeddin